

Demokratyczne państwo prawa

koncepcja państwa, w którym obowiązujące prawo ma pozycję nadrzędną w systemie politycznym, wiąże rządzących i wyznacza zakres ich kompetencji, a obywatelom gwarantuje szereg praw i wolności

organy i instytucje państwowe mogą działać jedynie w zakresie określonym przez prawo, natomiast obywatele mogą czynić to wszystko, czego prawo nie zakazuje

Demokratyczne państwo prawa

– gwarancje aksjologiczne (dot. wartości)

- 1) **godność** – poczucie własnej wartości i szacunek dla samego siebie, co wyraża się w pragnieniu posiadania także szacunku ze strony innych z uwagi na swoje walory duchowe, moralne czy też zasługi społeczne; ma dwoisty charakter i odnosi się do godności osobowej (właściwa każdemu człowiekowi, należna mu z samego faktu bycia człowiekiem) i osobowościowej (jest zależna od podjętego przez daną osobę trudu i jej dokonań oraz wiąże się z rozwojem osobowości etycznej)
- 2) **wolność** (głoszenia poglądów, sumienia i wyznania, zrzeszania się, wyboru i przyjęcia pracy, działalności gospodarczej itd.)
- 3) **pluralizm ideowy czy ekonomiczny**
- 4) **równość**
- 5) **autonomia woli stron** – podmioty prawa, mocą własnych decyzji (nazywanych czynnościami prawnymi), kształtują swoją sytuację prawną, tj. tworzą wiążące je prawa i obowiązki, dążąc do ochrony własnych interesów
- 6) **zakaz dyskryminacji** z wyjątkiem tzw. dyskryminacji pozytywnej (poszanowanie praw mniejszości)
- 7) **życie i zdrowie obywateli**
- 8) **poszanowanie własności**
- 9) **poszanowanie prywatności**
- 10) **bezpieczeństwo obrotu gospodarczego**
- 11) **porządek i efektywność**
- 12) **sprawiedliwość**
(społeczna, proceduralna, podatkowa itd.)
- 13) **uczciwość** (m.in. dotrzymywanie umów)
- 14) **solidaryzm społeczny** – podstawową cechą społeczeństwa jest naturalna wspólnota interesów wszystkich warstw społecznych niezależnie od istniejących różnic majątkowych i społecznych

Demokratyczne państwo prawa

– gwarancje ustrojowe

- 1) **możliwość rozstrzygnięcia ważnych społecznie spraw przez referendum**
(zasada demokracji bezpośredniej)
- 2) **pochodzenie władzy prawodawczej z wolnych i powszechnych wyborów**
(zasada demokracji pośredniej)
- 3) **podział władz** na prawodawstwo, egzekutywę i sądownictwo oraz zachowanie równowagi między nimi
- 4) **legalność i swoboda działania opozycji**
(pluralizm polityczny)
- 5) **niezbywalność praw obywatelskich**
- 6) **ograniczanie praw obywatelskich wyłącznie w ściśle przewidzianych konstytucją przypadkach**, i to wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego niezwykle ważny interes społeczny lub indywidualny
- 7) **niezawisłość sędziów**
- 8) **niezależność sądów**
- 9) **istnienie samorządności**
- 10) **decentralizacja** (sposób zorganizowania administracji, według którego podmioty administrujące mają wyraźnie określone kompetencje, ustalone bądź przekazywane z innych wyższych organów w drodze ustawowej, realizowane w sposób samodzielny i podlegające w tym zakresie jedynie nadzorowi weryfikacyjnemu organów kompetentnych) i **dekoncentracja** (przenoszenie wykonywania zadań w ramach jednego podmiotu na podmioty niższe [bliższe obywatelowi] np. gmina → sołectwo [sołtys, zebranie wiejskie] – jednostka pomocnicza gminy)

Demokratyczne państwo prawa

– gwarancje legislacyjne (dot. tworzenia prawa)

- 1) istnienie niepodważalnej **hierarchii aktów normatywnych**
- 2) **nadrzędność konstytucji** w systemie aktów normatywnych
- 3) **rozgraniczanie kompetencji prawotwórczych**
- 4) **stabilność prawa**
(gdyż gdzie prawo niepewne, tam w ogóle nie ma prawa)
- 5) **jasność przepisów prawnych**
- 6) **spójność systemu normatywnego**
- 7) **przewidywalność działania prawodawcy**
- 8) wprowadzanie zmian do systemu normatywnego wyłącznie z zachowaniem odpowiedniego *vacatio legis* (określony w przepisach prawa okres między publikacją aktu prawnego a jego wejściem w życie)
- 9) możliwość **inicjatywy ludowej**
(prawo do wnoszenia projektów aktów normatywnych przez obywateli bezpośrednio – zasada demokracji bezpośredniej)

Demokratyczne państwo prawa

— gwarancje proceduralne

- 1) **sądowa ochrona prawna** (prawo do sądu)
- 2) **wieloinstancyjność** trybu rozstrzygania spraw
- 3) zasada **odpowiedzialności indywidualnej**
- 4) zasada **domniemania niewinności**
- 5) konieczność **wysłuchania racji także drugiej strony** (*audiatur et altera pars*)
- 6) rozstrzyganie **wątpliwości na korzyść oskarżonego/pozwanego** (*in dubio pro reo*)
- 7) prawa do **milczenia i obrony oskarżonego** w procesie karnym
- 8) **nie można nikogo ukarać bez istniejącej w chwili czynu podstawy prawnej**
(*nullum crimen nulla poena sine lege*)
- 9) **praworządność**
(nie tylko formalna ale i materialna, czyli nie tylko związanie władzy i administracji prawem, ale i wymóg by prawo to było słuszne i sprawiedliwe)
- 10) **rozstrzyganie spraw indywidualnych administracyjnych zasadniczo w formie decyzji**
- 11) **badanie zgodności decyzji administracyjnych z prawem**
- 12) **niedziałanie nowo stanowionego prawa wstecz** (*lex retro non agit*), chyba że niezwykle ważne względy za tym przemawiają, np. korzyść obywateli
- 13) **ochrona praw nabytych**
- 14) **proporcjonalność działania władzy**
(użycie jedynie takich środków, które są niezbędne dla osiągnięcia konkretnego celu)
- 15) **pomocniczość** (subsidiarność: każdy szczebel władzy powinien realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie zrealizowane przez szczebel niższy lub same jednostki działające w ramach społeczeństwa)